

مهارت‌ها ذهن و تربیت

تألیف: حسن مشکاتی

سرشناسه	:	مشکاتی، حسن، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	مهارت‌های تعلیم و تربیت / تألیف حسن مشکاتی.
مشخصات نشر	:	اصفهان: دانشگاه معارف قرآن و عترت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۱۷۰ص: نمودار (بخشی رنگی).
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۷۷۷۹-۴-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	اسلام و آموزش و پرورش
موضوع	:	Islamic education
موضوع	:	تعلیمات دینی
موضوع	:	Religious education
موضوع	:	کلاسداری
موضوع	:	Classroom management
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۷۱۸/۳۳۰BP /م۵م۹
رده بندی دیویی	:	۴۰۷/۳۰۰
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۳۹۰۷۴

مهارت‌های تعلیم و تربیت حسن مشکاتی

انتشارات دانشگاه معارف قرآن و عترت

مدیر چاپ: عبدالرسول ملک احمدی

تنظیم کننده و صفحه آرا: اکرم شادانی فر

طراح جلد: نفیسه میرفندرسکی

سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۷/اول

تعداد صفحه: ۱۷۰

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

فهرست مطالب

مقدمه ۱۳

فصل اول: مفهوم‌شناسی و کلیات تعلیم و تربیت

۱. تعاریف تعلیم	۱۷
۲. تعاریف تربیت	۱۸
۲-۱. معنای لغوی	۱۸
۲-۲. معنای اصطلاحی	۱۸
۲-۳. از دیدگاه روانشناسی	۱۹
۲-۴. تعریف قرآنی و کامل	۲۱
۳. نتیجه‌گیری از تعاریف تعلیم و تربیت	۲۲
۴. تعریف کلی و تحلیل تعلیم و تربیت	۲۳
۴-۱. «تعلیم و تربیت» چیست؟	۲۴
۵. اهمیت و ضرورت تعلیم و تربیت	۲۵
۶. انواع و ابعاد تعلیم و تربیت از نظر کیفی	۲۷
۶-۱. تربیت طبیعی یا تربیت مادی، جسمی و زیستی	۲۷
۶-۲. تربیت اجتماعی	۲۷
۶-۳. تربیت فکری و فرهنگی	۲۸
۶-۴. تربیت انسانی	۲۹
۷. انواع تعلیم و تربیت از نظر زمانی	۲۹
۷-۱. کوتاه‌مدت یا مقطعی	۲۹
۷-۲. بلندمدت یا دوره‌ای	۳۰
۸. سیر تعلیم و تربیت	۳۰
۸-۱. مرحله اول: جذب	۳۰
۸-۲. مرحله دوم: حفظ فراگیر	۳۱
۸-۳. مرحله سوم: سازندگی (ساخت)	۳۲
۸-۴. مرحله چهارم: کارآیی	۳۲

فصل دوم: مهارت‌های تعلیم و تربیت

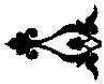
۱. بخش اول: روش‌های مبنایی و اصولی	۳۶
--	----

- ۱-۱. روش تشکیل نگرش ۳۶
- ۱-۱-۱. کاربرد «تشکیل نگرش» در تعلیم و تربیت فراگیر ۳۸
- ۱-۱-۲. شرح کاربرد «تشکیل نگرش» در تعلیم و تربیت فراگیر ۳۹
- ۱-۲. روش تشکیل عقیده ۵۰
- ۱-۲-۱. مفهوم تشکیل عقیده ۵۰
- ۱-۲-۲. مبانی تشکیل عقیده ۵۰
- ۱-۲-۳. کاربرد تشکیل عقیده در تعلیم و تربیت فراگیر ۵۱
- ۱-۲-۴. تشکیل نگرش و عقیده در آیات قرآن ۵۴
- ۱-۲-۵. تشکیل نگرش و عقیده در روایات ۵۶
- ۱-۳. روش تحلیل شخصیت و تأمین هویت ۵۷
- ۱-۳-۱. مفهوم شناسی هویت و شخصیت ۵۷
- ۱-۳-۲. آیا شخصیت را می‌توان تابع ریاضی (باطن) است و یا هویت تابع شخصیت؟ و یا هر دو بر هم تأثیر یکسان؟ و یا یکی بیشتر از دیگری تأثیر دارد؟ ۵۸
- ۱-۳-۳. تعلیم و تربیت اسلامی چه می‌کند؟ ۵۹
- ۱-۳-۴. کاربرد تشکیل شخصیت و تأمین هویت در تعلیم و تربیت فراگیر ۶۰
- ۱-۳-۵. آسیب‌شناسی تشکیل شخصیت و تأمین هویت ۶۲
- ۱-۴. روش ایجاد شاکله ایمان ۶۳
- ۱-۴-۱. تعریف لغوی ۶۳
- ۱-۴-۲. ایمان چگونه بوجود می‌آید؟ ۶۳
- ۱-۴-۳. شکل‌یابی ایمان و تعلیم و تربیت فراگیر ۶۴
- ۱-۴-۴. نشانه حصول یا تکمیل ایمان ۶۴
- ۱-۴-۵. نقش دعا در تثبیت ایمان ۶۶
- ۱-۴-۶. آیات تشکیل ایمان: ۶۸
- ۱-۴-۷. رفتارهای تربیت‌شده بر اثر ایمان: ۶۹
- ۱-۵. روش تشکیل اخلاق حسنه ۷۰
- ۱-۵-۱. مفهوم‌شناسی اخلاق ۷۰
- ۱-۵-۲. شکل‌یابی اخلاق حسنه در تعلیم و تربیت فراگیر ۷۱
- ۱-۳-۵. نقشه‌های استعمارگران ۷۲
- ۱-۶. روش ایجاد هدف ۷۴
- ۱-۶-۱. اهمیت، ضرورت و فواید ایجاد هدف در تعلیم و تربیت فراگیر ۷۴

- ۶-۱-۲ کاربرد ایجاد هدف در تعلیم و تربیت فراگیر (وظایف مربی در این راستا) ۷۴
- ۱-۷ ارزشگذاری ۷۶
- ۱-۷-۱ تعریف ۷۶
- ۱-۷-۲ ارزش شناسی ۷۶
- ۱-۷-۳ کاربرد ارزشگذاری در تعلیم و تربیت فراگیر ۷۸
- ۱-۷-۴ ارزشگذاری و ارزش شناسی در قرآن ۷۸
- ۱-۷-۵ دست یافته گان به ارزش ها ۸۰
- ۱-۷-۶ ارزشگذاری در نماز ۸۱
- ۱-۸ روش محبت نمودن ۸۲
- ۱-۸-۱ نکات کاربردی در محبت ۸۳
- ۱-۸-۲ محبت در قرآن و آیات ۸۵
- ۱-۹ روش ایجاد جو حسن و قبح ۸۷
- ۱-۱۰ روش ایجاد شرایط و محیط ۸۷
- ۱-۱۰-۱ مفهوم شناسی ۸۷
- ۱-۱۰-۲ انواع شرایط و محیط ۸۸
- ۱-۱۰-۳ عوامل تشکیل دهنده شرایط و فضای مطلوب ۸۹
- ۱-۱۰-۴ کاربرد شرایط و محیط در تعلیم و تربیت فراگیر ۹۰
- ۱-۱۰-۵ عوامل مؤثر بر شرایط و محیط تعلیم و تربیت ۹۴
- ۱-۱۰-۶ موضع تربیتی ۹۴
- ۱-۱۱ روش ایجاد شاکله تفکر صحیح ۹۵
- ۱-۱۱-۱ مفهوم شناسی تفکر صحیح ۹۵
- ۱-۱۱-۲ فواید تفکر صحیح ۹۷
- ۱-۱۱-۳ کاربرد ایجاد تفکر صحیح در تعلیم و تربیت فراگیر ۹۸
- ۱-۱۱-۴ منشأ تفکر صحیح ۱۰۰
- ۱-۱۱-۵ تفکر صحیح در متون اسلامی ۱۰۱
- ۱-۱۲ روش تربیت دینی ۱۰۵
- ۱-۱۲-۱ مفهوم ۱۰۵
- ۱-۱۲-۲ تربیت دینی چگونه حاصل می شود؟ ۱۰۶
- ۲ بخش دوم: روش های رفتاری ۱۰۷
- ۲-۱ روش «ایجاد رفتار تازه» ۱۰۷

- ۲-۲. روش «افزایش رفتار موجود» ۱۰۸
- ۲-۳. روش «نگهداری رفتارهای مطلوب» ۱۰۹
- ۲-۴. روش «تقلیل یا محو رفتارهای نامطلوب» ۱۱۰
- ۲-۵. روش «بی‌توجهی به رفتار نامطلوب» ۱۱۳
- ۲-۶. روش «اعمال تشویق»، «تمجید»، «پاداش» ۱۱۵
- ۲-۷. روش «استفاده از مقررات» ۱۱۶
- ۲-۸. روش «ساختن ظاهر» ۱۱۷
- ۲-۹. روش «سد تن درون و باطن» ۱۲۱
- ۲-۱۰. روش «فریاد سازی» ۱۲۲
- ۲-۱۱. روش «محاسبه‌ی نفس» ۱۲۳
- ۲-۱۲. روش «آراستن ظاهر» ۱۲۵
- ۲-۱۳. روش «تزئین کلاس» ۱۲۵
- ۲-۱۴. روش «توبه» ۱۲۶
- ۲-۱۵. روش «تبشیر» ۱۲۷
- ۲-۱۶. روش «تعلیم حکمت» ۱۲۷
- ۲-۱۷. روش «موعظه حسنه» ۱۲۸
- ۲-۱۸. روش «یادآوری نعمت‌ها» ۱۲۸
- ۲-۱۹. روش «عبرت‌آموزی» ۱۲۸
- ۲-۲۰. روش «تزکیه» ۱۲۹
- ۲-۲۱. روش «ابراز توانایی‌ها» ۱۲۹
- ۲-۲۲. روش «انذار» ۱۳۰
- ۲-۲۳. روش‌های دیگر: ۱۳۰

فصل سوم: اصول اداره کلاس‌های تربیتی

۱. توان تربیتی ۱۳۳
- ۱-۱. تعریف ۱۳۳
- ۱-۲. عوامل مؤثر در توان تربیتی: ۱۳۳
۲. نحوه و شیوه بکارگیری یک روش تربیتی ۱۳۴
۳. شناخت فراگیر ۱۳۴
۴. ارتباط ۱۳۵

۱۳۵.....	۴-۱. مفهوم‌شناسی فرآیند ارتباط
۱۳۵.....	۴-۲. ارتباط در فرآیند تدریس
۱۳۶.....	۴-۳. تحلیل ارتباط در فرآیند تدریس
۱۳۷.....	۴-۴. روش‌های ارتباطی
۱۳۸.....	۵. حاکم بر مدار یک کلاس
۱۳۸.....	۵-۱. رابطه و جریان آموزشی و یادگیری
۱۳۹.....	۵-۲. ارتباط عاطفی
۱۳۹.....	۵-۳. رابطه فکری
۱۳۹.....	۵-۴. جریان تربیتی
۱۳۹.....	۵-۵. «تعامل احساسی - شناختی»
۱۴۰.....	۶. آشنایی و استفاده از ادبیات فراک
۱۴۰.....	۷. رعایت نظم
۱۴۱.....	۸. معارفه
۱۴۲.....	۹. آماده‌سازی
۱۴۲.....	۱۰. محتوای تدریس
۱۴۲.....	۱۰-۱. محتوای تدریس چیست؟
۱۴۳.....	۱۰-۲. نحوه ارائه محتوا:
۱۴۳.....	۱۰-۳. اجزای محتوا
۱۴۴.....	۱۱. جذابیت‌ها
۱۴۵.....	۱۲. محرک‌ها
۱۴۵.....	۱۳. شکل‌دهی ذهن فراگیر با نماد:
۱۴۶.....	۱۴. مشارکت فراگیر
۱۴۷.....	۱۵. ایجاد روحیه نشاط در کلاس
۱۴۸.....	۱۶. بازنگری

فصل چهارم: برنامه تربیتی

۱۵۱.....	۱. برنامه‌ی تربیتی
۱۵۱.....	۱-۱. تعریف
۱۵۱.....	۱-۲. فواید، لزوم و اهمیت
۱۵۲.....	۱-۳. ویژگیهای برنامه تربیتی
۱۵۳.....	۱-۴. مراحل برنامه تربیتی (کاربرد برنامه تربیتی در مراحل مختلف زندگی)

- ۱-۴-۱. مرحله ی اول: انتخاب همسر (از دواج والدین) ۱۵۳
- ۱-۴-۲. مرحله دوم: قبل از انعقاد نطفه ۱۵۴
- ۱-۴-۳. مرحله سوم: انعقاد نطفه (کوتاه ترین مرحله، ولی بسیار مهم) ۱۵۵
- ۱-۴-۴. مرحله ی چهارم: پس از انعقاد نطفه ۱۵۶
- ۱-۴-۵. مرحله پنجم: تولد و نوزادی (ایجاد شخصیت فردی) ۱۵۶
- ۱-۴-۶. مرحله ی ششم: دوران کودکی ۱۵۶
- ۱-۴-۷. مرحله ی هفتم: پایان دوران کودکی، نوجوانی، دوره اطاعت، ۷ تا ۱۴ سالگی ۱۵۷
- ۱-۴-۸. مرحله ی هشتم: دوران بلوغ، دوران وزارت یا تولد ثانی یا دوران تحولات درونی ۱۵۸
- ۱-۴-۹. مرحله نهم: ازدواج و تشکیل خانواده مطلوب ۱۵۹
- ۱-۴-۱۰. پس از دوران بلوغ و تا پایان عمر ۱۶۳
۲. برنامه ی خودسازی (برنامه تربیتی، حداقل های خودسازی) ۱۶۴
- فهرست منابع و مآخذ ۱۶۷

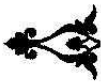
مقدمه

انسان کیست؟ از کجا آمده؟ چه باید انجام دهد؟ و بالاخره، به کجا می رود؟ در طول تاریخ، این سؤالات، همواره برای بشر مطرح بوده است.

انسان به رشد و تکامل نیازمند است و این مهم توسط دیگر انسان ها و در میان جامعه انسانی انجام پذیر می باشد. حاصل زینست بشر تاکنون این بوده است که: برای تعالی یافتن، جلوگیری از هدر رفتن و ضایع شدن توانایی ها و نیروهای عظیم و ارزشمند درونی، لازم است انسان تحت تعلیم و تربیت قرار گیرد.

آیا گمشده ملت ها، و راه حل انواع مشکلات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ... را در تعلیم و تربیت، نمی توان جستجو کرد؟ هر چه بر مفسد، جرم و انبیا، ها و انواع مشکلات و ناهنجاریها افزوده شود، نیاز به تعلیم و تربیت بیشتر می شود.

در میان جامعه، و در هر زمان، لازم است انسان های تربیت شده ای باشند، تا انسان های دیگر را تحت تربیت خود قرار داده، تعالی بخشند. اینان مریانی اند که به مصداق (... أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خُذٍّ) در راه او، به مهم ترین قیام ها، که همانا قیام به تعلیم و تربیت انسان هاست، دست می زنند. نقش حساس فرهنگ سازان و مربیان در جامعه به عنوان سازندگان انسان ها و قائمان لله، از آن جهت نمودار و روشن

می گردد که کمبود یا نبود آنان در جامعه، مساوی است با سقوط ارزش ها، فقدان رشد و تعالی، بروز سنت های غلط، خرافات و انحرافات مختلف، فساد و فتنه و ...

در قرآن کریم بطور متعدد از تعلیم و تربیت بعنوان هدف بعثت پیامبر اسلام ﷺ ذکر شده و اولین آیات نازل شده قرآن، آیاتی بودند که تعلیم و تربیت را تعقیب می نمودند.

لذا بیشترین تلاش و کوشش انبیاء، اوصیای الهی و مصلحان، در طول تاریخ صرف این مهم شده، که با تعلیم و تربیت صحیح، فرد و جامعه را پرورش دهند.

کتاب حاضر، بر اساس سرفصل درس کارگاه مهارت های تعلیم و تربیت (که از دروس دوره های دانشگاه معارف قرآن و عترت ﷺ اصفهان می باشد) تدوین شده و برای دانشجویان کارشناسی ارشد رشته های مرتبط با تعلیم و تربیت، مشاوره، روانشناسی اسلامی و ... هم چنین برای همه دست اندکاران تعلیم و تربیت (والدین، برنامه ریزان، مدرسین، مربیان، دبیران، معلمان و ...) کاربرد و کارایی لازم را دارا می باشد.

در پایان از خانم فروز دیانی از فارغ التحصیلان دانشگاه معارف قرآن و عترت ﷺ که در تدوین، تنظیم و ویرایش این مجموعه همکاری نموده اند، تشکر می گردد.

امید است تلاش های ما در تربیت نسلی پویا و مهتاب - مرکز گردیده، شاهد آینده ای درخشان برای دین، انقلاب و میهن اسلامی بوده و رضایت امام زهرا (ع) را جلب نمائیم.

با تشکر

حسن مشکاتی

چاپ اول - تابستان ۱۳۹۷